

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

วรรณกรรมกับการเมืองมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นลึกซึ้งมาแต่โบราณ นอกจากนักประพันธ์จะใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือในการสะท้อนภาพหรือวิพากษ์วิจารณ์การเมืองแล้ว การเมืองยังมีส่วนผลักดันให้เกิดการสร้างวรรณกรรมด้วยเช่นกัน ในส่วนของนวนิยายแนวการเมืองของไทยปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรีศิลป์ บุญขจร ผู้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับสังคม จัดให้นวนิยายเรื่อง สงครามชีวิต ของ ศรีบูรพา เป็นนวนิยายการเมืองเรื่องแรกของไทย นวนิยายซึ่งสะท้อนปัญหาสังคมการเมืองในระบบ ธนาญาภาพเรื่องนี้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475¹ หลังจากนั้นเป็นต้นมา นวนิยายการเมืองของไทยก็ปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่จะมีหน้าที่ในการบันทึกเหตุการณ์ สะท้อนภาพหรือวิพากษ์วิจารณ์การเมือง เช่น ในทศวรรษ 2480 การประกาศใช้นโยบายรัฐนิยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้เกิดนวนิยายยั่วล้อทางการเมืองคือ พัทธยา ของ ดาวหาง และ วรรณกรรมชั้นสุดท้าย ของ ดอกไม้สด ที่วิพากษ์สังคมและการเมืองในสมัยรัฐนิยม เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 2490 แนวคิดศิลปะเพื่อชีวิตที่เฟื่องฟูในยุคนั้นมีผลให้เกิดนวนิยายเพื่อชีวิตขึ้น เช่น จนกว่าเราจะพบกันอีก ของ ศรีบูรพา ซึ่งเสนอปัญหาของ ชาวนาและความอยุติธรรมในกลไกการปกครอง และ ปีศาจ ของ เสนีย์ เสาวพงศ์ ซึ่งแสดง ปัญหาของชนชั้นกรรมาชีพและเสนอทางออกแก่ปัญญาชนให้เข้าร่วมแก้ปัญหา เห็นได้ชัดว่า นวนิยายที่มีหน้าที่ในการบันทึก สะท้อนภาพและวิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมือง นอกจากจะให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ทางการเมืองแล้ว ยังมุ่งกล่าวถึงกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญทางการเมืองหรือเป็นผู้ได้รับผลกระทบทางการเมืองในแต่ละยุคสมัยเป็นสำคัญด้วย

ในช่วงต้นทศวรรษ 2500 การแตงนวนิยายการเมืองซึ่งดำเนินมาอย่างต่อเนื่องต้อง ชบเซาลง เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ออกประกาศคณะปฏิวัติควบคุมการตีพิมพ์จำหน่าย หนังสือและหนังสือพิมพ์ รวมทั้งใช้อำนาจกำจัดนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ที่เขียน วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลด้วยวิธีการรุนแรง อย่างไรก็ตามยุคสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นี้ถือเป็นยุคแห่งการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและการขยายตัวทางการศึกษา มีการเปิด มหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นหลายแห่งทั้งมหาวิทยาลัยเปิดในกรุงเทพฯ และมหาวิทยาลัยปิดในส่วนภูมิภาค ปริมาณนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างมาก ส่งผลให้ในยุคต่อมา นักศึกษา

* อันที่จริง ศรีบูรพาเคยเขียนนวนิยายแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในลักษณะต่อต้านศักดินาเรื่อง ยอดปราวรณา ลงพิมพ์ใน นิตยสารบางกอกการเมืองตั้งแต่ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ลงพิมพ์ไม่จบ

¹ ตรีศิลป์ บุญขจร. นวนิยายกับสังคมไทย พ.ศ. 2475-2500 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2523), หน้า 81.

กลายเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญทางสังคม เป็นผู้นำทางความคิดและวัฒนธรรมใหม่ ๆ และเข้ามามีบทบาทเด่นทั้งในวงวรรณกรรมและการเมือง ในช่วงต้นทศวรรษ 2510 การเมืองที่เริ่มเปิดกว้างมากขึ้นหลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2511 ส่งผลให้นักศึกษากลุ่มหนึ่งมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในการสังเกตการณ์การเลือกตั้ง² และนำมาสู่การก่อตัวของขบวนการนักศึกษาในเวลาต่อมา ภายหลังจากรัฐประหารตนเองของรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร บทบาททางการเมืองของนักศึกษายังปรากฏเด่นชัดมากขึ้นในฐานะตัวแทนของฝ่ายก้าวหน้าในการต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม นักศึกษาซึ่งตัวแทนของฝ่ายก้าวหน้าตกอยู่ในความขัดแย้งทางการเมืองกับฝ่ายอนุรักษ์นิยมจนนำไปสู่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ในที่สุด

เมื่อนักศึกษากลายเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญทางการเมือง นักประพันธ์ที่ต้องการเสนอewnโยบายเกี่ยวกับสังคมการเมืองจึงมักเลือกสร้างตัวละครสำคัญให้เป็นนักศึกษา ปรากฏการณ์ทางวรรณกรรมที่น่าสนใจประการหนึ่งตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมาก็คือ นักเขียนหญิงซึ่งได้รับความนิยมจากการแต่งนวนิยายรักหรือนวนิยายแนวครอบครัวที่ครองตลาดผู้อ่านมาเป็นเวลานานได้หันมาเขียนนวนิยายที่เสนอแนวคิดทางการเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะนวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับนักศึกษา ดังที่รัศมี เผ่าเหลืองทองได้กล่าวไว้ว่า

“หลังสิบสี่ตุลาช่วงแรก ที่เรียกว่า “วันระเบิดหรือแก๊สน้ำตายังไม่ทันจาง” วีรชนยังเป็นที่นิยมชมชอบ หนังสือเพื่อการค้าอย่าง *สกุลไทย* ก็ต้องตามยุคสมัยด้วยการทำตัวเพื่อนิสิตนักศึกษาด้วยการลงรูป ชาวสัมภาระณ์ ทั้งเป็นตัวบุคคลและกิจกรรมต่าง ๆ... ..เพ็ญแข วงศ์สง่า ได้เขียนนวนิยายเรื่อง ทับทิม โดยการฉวยโอกาสเอาข้อมูลจากกระแสเหตุการณ์ที่คนทั่วไปกำลังให้ความนิยมและสนใจมาใส่ไว้ในนวนิยายของตนอย่างผิดๆ ถูกๆ...”³

นอกจากเพ็ญแข วงศ์สง่าแล้ว นักเขียนหญิงยอดนิยมที่หันมาเสนอewnโยบายแสดงทัศนะเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษา ได้แก่ สีฟ้า ซึ่งแต่งเรื่อง ความรักสีเพลิง กฤษณา อโศกสิน ซึ่งแต่งเรื่อง ลมที่เปลี่ยนทาง ดวงใจ ซึ่งแต่งเรื่อง เทียนส่องแสง และทมยันตี ซึ่งแต่งเรื่อง คู่กรรม² เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่านวนิยายของนักเขียนหญิงกลุ่มนี้ค่อนข้างแสดงทัศนะในด้านลบเกี่ยวกับนักศึกษา เช่น เห็นว่านักศึกษาออกมาสร้างความวุ่นวายในสังคมเนื่องจากขาดความอบอุ่นในครอบครัว นักศึกษาดกเป็นเครื่องมือทางการเมือง เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน ก็ปรากฏนวนิยาย

² ประจักษ์ ก้องกีรติ และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองและวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), หน้า 43.

³ รัศมี เผ่าเหลืองทอง. “วิเคราะห์ “ทมยันตี” ตั้งแต่ 14 ตุลาคมถึงปัจจุบัน”.ใน สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ 13. 2 (เมษายน-กรกฎาคม 2518), หน้า 45-46.

ของนักเขียนชายกลุ่มหนึ่งซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาเช่นกัน แต่ภาพนักศึกษาที่ปรากฏกลับเป็นภาพที่แตกต่างออกไป เช่น นักศึกษาเป็นผู้บริสุทธิ์ มิได้ตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของกลุ่มใด นักศึกษาปรารถนาดีต่อบ้านเมืองอย่างจริงใจ นักศึกษาคือวีรชน เป็นต้น นักเขียนกลุ่มนี้มีทั้งนักเขียนแนวก้าวหน้าที่มีผลงานมาตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 คือ สุวัฒน์ วรดิลก ซึ่งใช้นามปากกา สันติ ชูธรรม และรพีพร และนักเขียนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นผลผลิตของขบวนการนักศึกษาเอง ได้แก่ วิสา คัญทัพ และวัฒน์ วรรณยางกูร

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าภาพของขบวนการนักศึกษาที่ปรากฏแตกต่างกันในนวนิยายจะมีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้เขียนที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษาที่ปรากฏในนวนิยายไทยว่ามีลักษณะอย่างไรบ้าง รวมทั้งศึกษาว่าภาพเหล่านั้นถูกสร้างขึ้นด้วยกลวิธีทางวรรณกรรมอย่างไร และการเมืองกับสังคมมีความสำคัญและมีความสัมพันธ์อย่างไรต่อการสร้างภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษาออกมาในลักษณะที่แตกต่างกันดังกล่าว โดยหวังว่า การศึกษานี้จะเป็นตัวอย่างอันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมได้ทั้งสามลักษณะ คือ วรรณกรรมเป็นเครื่องสะท้อนสังคม สังคมมีอิทธิพลต่อการสร้างวรรณกรรม และวรรณกรรมและนักเขียนมีอิทธิพลต่อสังคม

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษา ระหว่าง พ.ศ.2511-2519 ที่ปรากฏในนวนิยายไทย
2. เพื่อศึกษากลวิธีทางวรรณกรรมในการสร้างภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษาในนวนิยายไทย
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและสังคมกับภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษาในนวนิยายไทย

1.3 สมมติฐาน

ภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษาที่ปรากฏในนวนิยายไทย มีทั้งภาพด้านลบและด้านบวก ภาพทั้งสองด้านนี้เป็นผลมาจากการเลือกใช้กลวิธีทางวรรณกรรมอันหลากหลาย เพื่อแย่งชิงการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับนักศึกษาในสังคมไทย

1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น

ขบวนการนักศึกษา ในที่นี้หมายถึง นิสิตนักศึกษา หรือกลุ่มนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยปิดและเปิดทั่วประเทศไทยที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมือง เริ่มก่อตัวตั้งแต่ พ.ศ. 2511 และถูกปราบปรามไปในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

1.5 ขอบเขตการวิจัย

นวนิยายที่ใช้เป็นข้อมูลในการวิจัยนี้มีทั้งหมด 10 เรื่อง คือ

1. ทับทิวา ของ ศศิพงษ์ ประไพ
2. พ่อข้าพเพิงจะยิ้ม ของ สันติ ชูธรรม
3. ลมที่เปลี่ยนทาง ของ กฤษณา อโศกสิน
4. แผ่นดินเดียวกัน ของ รพีพร
5. ดาวแดง ของ อาริตา
6. เทียนส่องแสง ของ ดวงใจ
7. ผู้เป็นที่รัก...นิรันดร์ ของ สีฟ้า
8. แด่ความรักอันงดงาม ของ วิสา คัญทัพ
9. ด้วยรักแห่งอุดมการณ์ ของ วัฒน์ วรรณยางกูร
10. คู่กรรม2 ของ ทมยันตี

โดยหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกนวนิยายซึ่งเป็นข้อมูลในการศึกษานี้คือ

1. นวนิยายเรื่องนั้นจะต้องเป็นนวนิยายที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับนักศึกษาโดยตรง โดยมีตัวละครสำคัญเป็นนักศึกษา
2. นวนิยายเรื่องนั้นจะต้องเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับนักศึกษาในช่วงระหว่างการก่อเกิดของขบวนการนักศึกษาตั้งแต่พ.ศ.2511 จนถึงเมื่อขบวนการนักศึกษาถูกปราบปรามในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519
3. นวนิยายเรื่องนั้นจะต้องได้รับการพิมพ์รวมเล่มแล้ว

1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย

1. สรุวจและรวบรวมนวนิยายที่มีภาพตัวแทนของขบวนการศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2511-2519
2. ศึกษาทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษา ระหว่าง พ.ศ. 2511-2519 เพื่อความเข้าใจปัจจัยต่างๆ ทางสังคมและการเมืองที่มีผลต่อวรรณกรรม

4. สืบค้นประวัติวรรณกรรม ช่วงเวลาในการแต่ง และความสัมพันธ์ของผู้เขียนกับการเมือง เพื่อประกอบการวิเคราะห์ปัจจัยอันมีผลต่อการสร้างภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษา

5. วิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงเพื่อนำเสนอในแต่ละบท

6. สรุปและรายงานผลการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบว่าภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษาที่ปรากฏในนวนิยายไทยมีลักษณะอย่างไร

2. ได้ทราบถึงกลวิธีทางวรรณกรรมที่ใช้ในการสร้างภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษา

3. ได้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและสังคมกับภาพตัวแทนของขบวนการศึกษาดังกล่าว

1.8 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วิทยานิพนธ์ และหนังสือ

1.8.1 วิทยานิพนธ์

1) นวนิยายกับการเมืองไทยในช่วงปีพ.ศ.2507-2522: การศึกษาความสัมพันธ์ของนวนิยายกับการเมือง วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร ของ ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง (2533) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนวนิยายกับการเมือง โดยแบ่งช่วงเวลาออกเป็น 3 ช่วง คือ ตั้งแต่พ.ศ.2507 ถึงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จนถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 และตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึงพ.ศ. 2522 ซึ่งสรุปได้ว่า นวนิยายส่วนใหญ่มีบทบาทในการบันทึกและสะท้อนภาพทางการเมือง ขณะที่นวนิยายส่วนน้อยมีบทบาทในการเสนอแนะแนวคิดทางการเมือง และได้รับอิทธิพลจากการเมือง โดยวิทยานิพนธ์เล่มนี้เน้นกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับนวนิยายเป็นหลัก

2) เรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของ นันทวัลย์สุนทรภาระสถิตย์ (2547) ศึกษาเรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวข้างต้น ในด้านองค์ประกอบ กลวิธีทางการประพันธ์ และบทบาทหน้าที่ที่มีต่อวรรณกรรม ประวัติศาสตร์และการเมือง โดยการศึกษาจะให้ภาพของการสร้างเรื่องสั้นที่บันทึกเหตุการณ์ผ่านองค์ประกอบ

และกลวิธีการเล่าเรื่อง ในด้านบทบาทหน้าที่ พบว่าบทบาทหน้าที่ต่อวงวรรณกรรมคือ ก่อให้เกิดงานเขียนประเภทเรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ซึ่งเป็นประเภทย่อยของงานวรรณกรรมเพื่อชีวิต ส่วนบทบาทหน้าที่ในเชิงประวัติศาสตร์และการเมืองคือ ทำหน้าที่สร้างตัวตนของนิสิตนักศึกษาผู้ผ่านเหตุการณ์เดือนตุลาใน 2 ลักษณะ คือ ผู้บริสุทธิ์ที่ถูกทำร้ายและวีรชนผู้เสียสละของชาติ

3) กวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม

2519 วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของ วิศรา อนันต์โท (2547) ศึกษา กวีนิพนธ์ขนาดสั้นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวข้างต้น ในด้านรูปแบบ เนื้อหา กลวิธีทางวรรณศิลป์และบทบาททางวรรณกรรม โดยพบว่าบทกวีส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดขนบวรรณศิลป์โบราณ ขณะเดียวกันก็มีการสร้างสรรค์ใหม่โดยนำคำประพันธ์ต่างชนิดมาผสมผสานกันเพื่อนำเสนอเรื่องราวทางการเมืองอันเป็นลักษณะเด่นของกวีนิพนธ์เกี่ยวกับเหตุการณ์เดือนตุลาคม ส่วนเนื้อหาจะกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่รัฐปราบปรามนิสิตนักศึกษาและประชาชนด้วยความรุนแรง โดยแฝงแนวคิดต่าง ๆ ได้แก่ การยกย่องการกระทำของนิสิตนักศึกษา การปลุกเร้าให้ประชาชนต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย เหตุการณ์เดือนตุลาคมเป็นเหตุการณ์ที่โหดร้ายรุนแรงแสดงให้เห็นว่ารัฐใช้ความรุนแรงและอำนาจอย่างไม่เป็นธรรม ผู้คนหลงลืมเหตุการณ์เดือนตุลาคมและไม่มีใครสืบทอดอุดมการณ์เนื่องจากสภาพสังคมและการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป และการเรียกร้องความเป็นธรรมในด้านต่าง ๆ ให้กับผู้ที่สูญเสียชีวิตในเหตุการณ์เดือนตุลาคม ในด้านกลวิธีทางวรรณศิลป์ พบว่ามีลักษณะการสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากบทกวีในยุค 2490 และสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในด้านสัญลักษณ์ กวีนิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 มีบทบาทเป็นเครื่องยืนยันถึงความเป็นกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต และแสดงคุณค่าในเชิงมนุษยนิยมของวรรณกรรมเพื่อชีวิต นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการสถาปนาเหตุการณ์เดือนตุลาคมทั้งสองเหตุการณ์ให้เป็นเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญและปลุกเร้าการต่อสู้โดยการนำกวีนิพนธ์เกี่ยวกับเหตุการณ์เดือนตุลาคมไปใส่ทำนองเป็นบทเพลงด้วย

4) ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง

พ.ศ. 2516-2519: ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของ คณิงนิตย์ ตั้งใจตรง (2530) ศึกษาขบวนการนักศึกษาในฐานะกลุ่มพลังที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างปี 2516-2519 ในช่วงเวลาดังกล่าวมีความเปลี่ยนแปลงทางความคิดอย่างมาก โดยการคลี่คลายเปลี่ยนแปลงความคิดนี้เป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมของขบวนการนักศึกษา การปรับองค์การศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงของสภาพทางการเมืองและภูมิปัญญาในสังคมไทยในระยุษนั้น โดยในระยะแรกขบวนการนักศึกษาไทยมีแนวความคิดที่เน้นการทำประโยชน์เพื่อสังคมและความคิด

ประชาธิปไตย แต่ในระยะต่อมาความคิดเปลี่ยนไปเป็นสังคมนิยมขึ้นเรื่อยๆ เน้นทั้งเป้าหมายและแนวทางในการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไทยไปสู่ระบอบสังคมนิยม เมื่อความคิดทางสังคมนิยมมีอิทธิพลมากขึ้น ขบวนการนักศึกษาจึงมีการเคลื่อนไหวในทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐมากขึ้น จนเกิดการปราบปรามขบวนการนักศึกษาอย่างรุนแรงในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

5) การวิเคราะห์พัฒนาการขบวนการนิสิตนักศึกษา วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของ สุปรีดา ลอดระกุล (2529) ศึกษาตั้งแต่การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาในช่วงก่อนพ.ศ.2506 ช่วงก่อนจุดเริ่มต้นของขบวนการนิสิตศึกษาระหว่างพ.ศ.2507-2511 การกำเนิดขององค์กรนำของขบวนการนิสิตนักศึกษา ความแตกแยกและเอกภาพที่นำไปสู่การปราบปรามในที่สุดในช่วงพ.ศ.2517-2519 และความพยายามครั้งใหม่ของนิสิตศึกษาระหว่างพ.ศ.2521-2524 ซึ่งเป็นการศึกษาในด้านประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวของขบวนการนิสิตนักศึกษา

1.8.2 หนังสือ

1) แล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ ของ ประจักษ์ ก้องกีรติ (2548) ศึกษาการก่อตัวทางการเมืองและสังคมวัฒนธรรมไทยในสมัยก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทั้งการก่อตัวทางสังคมของนักศึกษาและเครือข่ายวาทกรรมของปัญญาชนในสมัยดังกล่าว สภาพสังคมและการเมืองในสมัยสงครามเย็นและการก่อตัวของการต่อต้านสงครามเวียดนาม ตลอดไปจนถึงการรื้อฟื้นวาทกรรมจากอดีตในเรื่องกษัตริย์ประชาธิปไตยและความคิดสังคมนิยม ซึ่งเป็นปัจจัยในการนำไปสู่การเคลื่อนไหวในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในที่สุด

2) วรรณกรรมการเมืองไทย 14 ตุลา 16 – 6 ตุลา 19 ของ ชัยสิริ สมุทวนิช (2544, พิมพ์ครั้งที่สอง) วิเคราะห์วรรณกรรมไทยในช่วงปี 2516-2519 โดยแบ่งออกเป็นสองช่วงคือ ช่วง 2516-2517 เป็นยุคแห่งการแสวงหาทางการเมืองอันเนื่องมาจากการได้รับชัยชนะและ อีสราฟจากระบอบเผด็จการ แต่ทว่าเป็นชัยชนะที่ไม่จริงแท้ ภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สภาพสังคม ความเดือดร้อน การเอาใจเอาเปรียบแรงงานยังคงเกิดขึ้น ความเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นเพียงผิวเผินมิใช่ลงที่ตัวระบบ วรรณกรรมในช่วงนี้จึงเป็นการแสวงหาสาเหตุ วิพากษ์วิจารณ์ตัวระบบมากกว่าตัวบุคคลยิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกันกับที่แสวงหาก็กได้ค้นพบแนวคิดที่สำคัญ คือ แนวคิดมาร์กซ์ซึ่งได้นำมาประยุกต์ใช้กับลักษณะของสังคมไทย ภายหลังจากได้พัฒนาไปสู่การขัดแย้งทางความคิดระหว่างฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายก้าวหน้า ส่วนวรรณกรรมในช่วงที่สอง คือ ช่วง 2518-2519 เป็นช่วงแห่งการขึ้นทางการเมืองอย่างแนบแน่น นักเขียนแนวประชาชนได้เขียนวรรณกรรมขึ้นมากมายเพื่อปลุกกระแสให้คนลุกขึ้นต่อสู้ วรรณกรรมมีแนวโน้มแสดงให้เห็นทิศทางของการได้มาซึ่งชัยชนะหรือความเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่ดีกว่าจะมาจากการลุกขึ้นสู้และปะทะกันเท่านั้น

3) 25 ปี 14 ตุลา มองผ่านวรรณกรรมเพื่อชีวิต / ภาพโดยรวมของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต (ยุคที่สอง) 14 ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519 ของรินทร์ฤทัย สัจจพันธุ์ และไพลิน รุ่งรัตน์ (2541) หนังสือเล่มนี้แบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 คือ 25 ปี 14 ตุลา มองผ่านวรรณกรรมเพื่อชีวิต และตอนที่ 2 คือ ภาพโดยรวมของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต (ยุคที่สอง) 14 ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519

เนื้อหาตอนที่ 1 เป็นการแบ่งเนื้อหาวรรณกรรมเพื่อชีวิตออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคแรกพ.ศ.2490-2510 ยุคที่สอง 14 ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519 และยุคที่สามคือช่วงสองทศวรรษหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จนถึงปัจจุบัน (ในช่วงที่ทำการศึกษา) เนื้อหาในแต่ละช่วงเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ทางวรรณกรรมควบคู่กับไปปัจจัยทางสังคมการเมืองที่เอื้อต่อการเกิดวรรณกรรมเพื่อชีวิตในแต่ละช่วง ขณะเดียวกันก็ได้กล่าวถึงงานของนักเขียนสำคัญ ๆ ส่วนหนึ่ง ส่วนงานที่กล่าวถึงในช่วงวรรณกรรมเพื่อชีวิตยุคที่สองและสาม กล่าวถึงเนื้อหาเรื่องสั้นที่นำเสนอเหตุการณ์ทางการเมืองโดยไม่ได้วิเคราะห์ในรายละเอียด ส่วนหนึ่งอาจเพราะหนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนในลักษณะของประวัติศาสตร์วรรณกรรมที่มีวัตถุประสงค์จะนำเสนอประวัติศาสตร์ของวรรณกรรมเพื่อชีวิต

เนื้อหาตอนที่ 2 เป็นการเน้นเฉพาะลงไปทำงานกวีนิพนธ์และจำกัดช่วงเวลา ระหว่าง 14 ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519 การวิเคราะห์ในส่วนนี้จะแยกวิเคราะห์หีบห่อหรือกรอบในสองด้าน คือ ด้านรูปแบบ และเนื้อหา

1.9 ความคิดเชิงทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

1) ความคิดเรื่องภาพตัวแทน

ภาพตัวแทนหรือที่เสนาะ เจริญพรใช้ว่า ภาพเสนอ (Representation) หมายถึง ภาพจำลองสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งนำเสนอผ่านวรรณกรรม ด้วยเหตุที่ภาพจำลองนั้นสร้างขึ้นจากการคัดเลือก ประดับ ขับเน้นคุณลักษณะบางอย่างจากความเป็นจริงตามคติความเชื่อและค่านิยมบางประการ รายละเอียดต่างๆที่ปรากฏในภาพตัวแทนหนึ่งๆ จึงร่วมกันทำหน้าที่สื่อความหมาย และคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งในเชิงสังคม-วัฒนธรรมเกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ ภาพตัวแทนมิได้เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าความเป็นจริงเป็นเช่นไร เพราะมิใช่ภาพถ่ายสะท้อน แต่บ่งบอกให้ทราบว่า ผู้คนในสังคม (อย่างน้อยก็กลุ่มหนึ่ง) มีความเชื่อ ความคาดหวัง และให้ความหมาย คุณค่าต่อสิ่งที่ถูกนำเสนออย่างไร⁴

ความคิดเรื่องภาพตัวแทนเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทัศนะของนักวิชาการเกี่ยวกับปัญหาว่า “ภาพคืออะไร” กล่าวคือ ปัญญาชนในยุคก่อนมีความเข้าใจว่า “ภาพ” คือ การ

⁴ กาญจนา แก้วเทพ. “สื่อและวัฒนธรรมศึกษากับสังคมไทย”ในรัฐศาสตร์สาร. 23,3 (2545), หน้า 51-97. และเสนาะ เจริญพร. ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทอง. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2548), หน้า 299.

เลียนแบบโลกที่เป็นจริง การมองเห็น “ภาพภาพหนึ่ง” ก็คือการ “ค้นพบ” โลกที่เป็นจริง หากในภายหลังนักปรัชญาสำนักปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) กลับอธิบายว่า “ภาพ” มิใช่การเลียนแบบและการค้นพบ แต่ “ภาพ” หรือ “ภาพตัวแทน” เป็นผลผลิตของการสร้าง (produce) หรือประกอบสร้าง (construct) ส่วนเสี้ยวหนึ่งของโลกที่เป็นจริงเท่านั้น⁵

สาขาวิชาที่นำแนวคิดเรื่อง “ภาพ” และ “การประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม” ของปรัชญาปรากฏการณ์นิยมมาอธิบายและพัฒนาโน้ตศัพท์เรื่องภาพตัวแทนอย่างจริงจังได้แก่ สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) นักวิชาการในสาขานี้เห็นว่า ภาพตัวแทนไม่ใช่สิ่ง/ผลผลิตที่เคยเป็นอยู่/มีอยู่ หากแต่เป็นผลผลิตที่มีการประกอบสร้างขึ้นมาใหม่อยู่ตลอดเวลา (reproduce) ซึ่งภาพตัวแทนนั้นจะออกมาเป็นอย่างไร ก็ย่อมแล้วแต่ว่าภาพตัวแทนนั้นจะถูกนำเสนออย่างไร และหากพูดในแง่ของภาษา อาจจะกล่าวได้ว่า ภาพตัวแทนนั้นจะออกมาเป็นอย่างไรก็ย่อมแล้วแต่การให้คำนิยาม การเล่าเรื่อง หรือการพูดถึงสิ่งๆ นั้นนั่นเอง⁶ นักวิชาการด้านวัฒนธรรมศึกษาคนสำคัญชาวอังกฤษ คือ สจิวัด ฮอลล์ (Stuart Hall) อธิบายว่า ภาพตัวแทนเป็นผลผลิตแห่งความหมายของภาพในใจเราโดยใช้ภาษาเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการให้ความหมาย นอกจากนี้ยังเป็นตัวเชื่อมระหว่างแนวคิด สัญลักษณ์ และภาษาที่ทำให้เราให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ ในโลกแห่งความเป็นจริงได้ ทั้งสิ่งของ ผู้คน เหตุการณ์ และความคิดที่เป็นนามธรรม อีกทั้งการแลกเปลี่ยนกันระหว่างสมาชิกของแต่ละวัฒนธรรม โดยสมาชิกของวัฒนธรรมเดียวกันมักจะมีความคิด การรับรู้และภาพในใจที่ทำให้พวกเขาคิดและมีความรู้สึกเกี่ยวกับโลกและการตีความโลกโดยผ่านรหัสทางวัฒนธรรมร่วมกัน ดังนั้นการที่อารมณ์ ความคิด หรือแนวคิด และภาพในใจแสดงออกเป็นภาพตัวแทนออกมานั้น เรียกว่าระบบแห่งภาพตัวแทน (System of representation)⁷ นอกจากนี้ ภาพตัวแทนจะมีความหมายต่อคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ก็ต่อเมื่อความหมายของภาพตัวแทนนั้นสอดคล้องต้องกันกับความเชื่อ บรรทัดฐานและคุณค่าที่ดำรงอยู่แล้วในสังคม และวัฒนธรรมนั้น⁸

นอกจากนั้น ฮอลล์ยังเห็นว่า ภาพตัวแทนเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำเสนอและผู้ที่ถูกสร้างภาพตัวแทน ภาพตัวแทนที่ปรากฏในสื่อต่างๆ นั้นขึ้นอยู่กับว่า ใครเป็นคนเสนอ เสนอเมื่อไร เสนอให้กับใคร และเสนอภายใต้เงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์อย่างไร ภาพตัวแทนจึงไม่ใช่ความจริง (reality) แต่เป็นผลผลิตของการเลือกสรร⁹ สำนักวัฒนธรรมศึกษาจึงมักให้ความสนใจในการศึกษาภาพตัวแทนของกลุ่มคนที่

⁵ กาญจนา แก้วเทพ. “สื่อและวัฒนธรรมศึกษากับสังคมไทยใน รัฐศาสตร์สาร 23.3 (2545), หน้า 80.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

⁷ ณัฐกานต์ คูสมิทธิ. “ภาพวีรบุรุษที่ถูกประกอบสร้างผ่านกระบวนการข่าวสารของหนังสือพิมพ์ประชานิยม,” (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิตภาควิชาวารสารศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 22-23.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

⁹ วรณาภรณ์ สุขมาก. “นิตยสารผู้ชายกับกระบวนการสร้างความเป็นชายแบบ “เมโทรเซ็กส์ชวล”, (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาวารสารศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 20.

มีอำนาจน้อยในสังคม เช่น วัยรุ่น โสเภณี ชนกลุ่มน้อย คนที่เป็นโรคเอดส์ ผู้พิการ คนแก่ ฯลฯ ซึ่งภาพตัวแทนของกลุ่มคนเหล่านั้นมักถูกสร้างจากคนอื่นที่มีอำนาจเหนือกว่า¹⁰

ในการศึกษาภาพตัวแทนโดยทั่วไปมักกระทำเพื่อตอบคำถามหลัก 2 ประการ คือ ภาพที่ถูกประกอบสร้างนั้นคือภาพอะไร (What is) และกระบวนการประกอบสร้างภาพนั้นเป็นอย่างไร (How to) กล่าวคือนอกจากวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาของในตัวบทแล้ว ยังสนใจว่ามีการก่อตัวของความรู้หรืออำนาจอะไรจากตัวบทนั้น และมีปฏิบัติการทางสังคมอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับตัวบทหรือสถาบันใดเข้ามาเชื่อมโยงด้วย¹¹

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะนำความคิดเรื่องภาพตัวแทนมาศึกษาภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษาระหว่างพ.ศ.2511-2519 ที่ปรากฏในนวนิยายไทย โดยมุ่งศึกษาว่าภาพตัวแทนที่ปรากฏนั้นคือภาพในลักษณะใด และภาพตัวแทนเหล่านั้นประกอบสร้างผ่านกลวิธีทางวรรณกรรมอย่างไร เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อการนำเสนอภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษาผ่านสื่อทางวรรณกรรมอย่างนวนิยาย

2) ความคิดเรื่องวาทกรรม

ความคิดเรื่องวาทกรรม (discourse) ได้รับการพัฒนาขึ้นโดยนักวิชาการชาวฝรั่งเศสชื่อ มิแชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ฟูโกต์ใช้คำว่าวาทกรรมในความหมายถึงคำพูดหรือข้อเขียนเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ “ผู้ทรงคุณวุฒิ” ในด้านต่างๆผลิตขึ้นและเผยแพร่ออกไปในสังคมยุคใดยุคหนึ่ง¹² วาทกรรมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกรอบความรู้ความคิดของสังคมหนึ่งๆกับอำนาจในการที่จะตัดสินว่าสิ่งใดถูกหรือผิด อันนำมาซึ่งความเข้าใจหรือไม่เข้าใจที่คนในสังคมมีต่อการกระทำ พฤติกรรม ความคิด การใช้ชีวิต ที่แต่ละสังคมจะมีแตกต่างกันไป

ฟูโกต์อธิบายว่ายุคสมัยแต่ละยุคสมัยจะมีกรอบความรู้ (episteme) ของตน กรอบความรู้คือกรอบที่กำกับเครือข่ายของความรู้ ความเชื่อ วิธีคิด วิธีเข้าใจสิ่งต่างๆในยุคหนึ่งๆ กรอบความรู้เป็นเบ้าหลอมคำพูดและข้อเขียนในเรื่องต่างๆ ที่ไหลเวียนไปมาในสังคมซึ่งก็คือสิ่งที่เขาเรียกว่าวาทกรรม นอกจากนั้น กรอบความรู้ยังเป็น “แหล่งอ้างอิง” ของผู้คนในยุคหนึ่งๆที่จะหยิบยื่นความหมายและคุณค่าแก่สรรพสิ่ง เช่นกรอบความรู้ของยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการอิงอยู่กับการเล็งเห็นความคล้ายคลึงของสิ่งต่างๆ ในขณะที่กรอบความรู้ของช่วงศตวรรษที่ 17 และ

¹⁰ วรรณภรณ์ สุขมาก. “นิตยสารผู้ชายกับกระบวนการสร้างความเป็นชายแบบ “เมโทรเซ็กส์ชวล”.” (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 80.

¹¹ กาญจนา แก้วเทพ. “สื่อและวัฒนธรรมศึกษากัลป์สังคมไทย” ใน รัฐศาสตร์สาร, 23.3 (2545), หน้า 88.

¹² เสนาะ เจริญพร. ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทองสุโขทัย. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2548), หน้า 300. และมีแชล ฟูโกต์, ร่างกายใต้บังคับการ: ปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสมาคมใหม่, แปลโดย ทองกร โภคธรรม, (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2547), หน้า (4).

18 เน้นการแยกแยะความแตกต่างระหว่างสรรพสิ่ง ส่วนกรอบความรู้ของสังคมสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 19 ให้ความสำคัญต่อสาเหตุของสรรพสิ่ง เป็นต้น กรอบความรู้ในประเด็นใดประเด็นหนึ่งในยุคหนึ่งๆ เป็นเสมือนขอบฟ้าทางความคิดที่ครอบผู้คนในยุคหนึ่งๆ ไว้ โดยทำหน้าที่กำกับว่าสิ่งใดที่พูดออกมาแล้วจะเป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับในสังคม วาทกรรมในประเด็นต่างๆ ซึ่งหลอมขึ้นมาจากรอบความรู้ของยุคหนึ่งๆ มีจุดกำเนิดจากกลุ่มคนที่สังคมเชื่อว่าสามารถเข้าถึงสัจธรรม ทำให้คำพูดของคนกลุ่มดังกล่าวเป็นที่เชื่อถือ ในสังคมก่อนสมัยใหม่ คนกลุ่มดังกล่าวคือพระและเจ้านาย ส่วนในสังคมสมัยใหม่ คนกลุ่มดังกล่าวคือผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ทฤษฎีของฟูโกต์ได้สั่นคลอนมโนทัศน์เรื่องสัจธรรมที่เคยเชื่อกันมาอย่างรุนแรง เพราะเขาได้แสดงให้เห็นว่าสัจธรรมอันเป็นสากลและอกาลิโกนั้นไม่มี สังคมแต่ละยุคสมัยล้วนแต่อุปโลกน์ชุดความรู้ของตัวเองขึ้นเป็นสัจธรรมทั้งสิ้น¹³

จะเห็นได้ว่าวาทกรรม อำนาจและความรู้เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุดจากการศึกษาของฟูโกต์ อำนาจไม่ได้มาจากการครอบครองความรู้อย่างที่เคยเข้าใจกันมา แต่อำนาจนั้นเองที่สร้างความรู้ขึ้นมา ไม่มีความสัมพันธ์ทางอำนาจใดที่ไม่สร้างความรู้ขึ้นมา และไม่มีความรู้ใดที่อยู่ได้โดยปราศจากอำนาจ ความรู้ไม่ใช่สิ่งบริสุทธิ์ที่ปราศจากการครอบงำ และความรู้ก็ได้เป็นไปเพื่อปลดปล่อยมนุษย์ออกจากความโง่เขลา แต่ความรู้เป็นพันธนาการอันใหม่ที่รัดรั้งมนุษย์เอาไว้ เนื่องจากความรู้คือส่วนหนึ่งที่แยกไม่ออกจากอำนาจที่ครอบงำมนุษย์อยู่ ฟูโกต์อธิบายว่าในแต่ละสังคมจะมีความสัมพันธ์ทางอำนาจกระจายอยู่ทั่วไปหมด ความสัมพันธ์ทางอำนาจเหล่านี้เองที่สร้างให้เกิดสังคมขึ้น แต่ความสัมพันธ์ทางอำนาจเหล่านี้ไม่อาจได้รับการสถาปนา รวบรวม หรือนำไปใช้ได้หากปราศจากการผลิต สะสม หมุนเวียน และการทำหน้าที่ของวาทกรรม ฟูโกต์ยังชี้ให้เห็นว่าปฏิบัติการแห่งอำนาจจะมีไม่ได้เลยหากปราศจาก “การผลิตสัจจะ” ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ ความชอบธรรมและสัจจะ เขาเห็นว่าอำนาจไม่ได้มีแต่เพียงด้านของการปราบปราม แต่อำนาจยังมีอีกด้านหนึ่งซึ่งเป็นด้านบวก อันก่อให้เกิดความชื่นชม ความรู้และวาทกรรม อำนาจในด้านบวกนี้เองที่สามารถแทรกซึมเข้าไปในปริมณฑลต่างๆ ที่อำนาจในด้านการปราบปรามไม่สามารถเข้าไปถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวยุโรป ความรู้ ฯลฯ ความมั่นคงของอำนาจในด้านการปราบปรามจะเกิดขึ้นได้เมื่อสามารถหยั่งรากลึกกลงไปสู่ความสัมพันธ์อันหลากหลายของความสัมพันธ์ทางอำนาจได้¹⁴

ในสังคมยุคหนึ่งๆ จะมีวาทกรรมในประเด็นต่างๆ อยู่จำนวนหนึ่งที่แพร่หลายอย่างกว้างขวาง อิงกับกรอบความรู้อันเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ และอาศัยช่องทางที่เข้าถึงมวลชนได้อย่างใกล้ชิด เรียกว่าเป็นวาทกรรมกระแสหลัก ซึ่งมีที่มาจากกลุ่มผู้ถือครองอำนาจอยู่

¹³ นพพร ประชากุล, อำนาจ (ไม่) เอาเรื่อง, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า (11)-(12).

¹⁴ จุมพฏ คำสอนง, “วรรณกรรม อำนาจ และ ความบ้า: บทวิเคราะห์ทางการเมือง ว่าด้วยเรื่องอำนาจกับวรรณกรรมของคุณสุวรรณ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 58-60.

ในสังคมยุคหนึ่งๆ วาทกรรมอื่นๆ ที่อิงกับกรอบความรู้ที่แตกต่างออกไปถือว่าเป็นวาทกรรม กระแสรอง ซึ่งอาจจะเป็นวาทกรรมโต้แย้งหรือวาทกรรมทางเลือกอื่นก็ได้¹⁵

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะนำความคิดเรื่องวาทกรรมมาศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับ ขบวนการนักศึกษาในสังคมไทยผ่านสื่อต่างๆ โดยจะเน้นที่การสืบทอดหรือต่อสู้ของวาทกรรม ผ่านสื่อทางวรรณกรรมอย่างนวนิยาย เพื่อจะแสดงให้เห็นถึงการก่อตัวของวาทกรรมกระแสหลัก และการต่อสู้ของวาทกรรมกระแสรองในแต่ละช่วงเวลาในสังคมไทย

3) ความคิดเรื่องการครองอำนาจนำ

คำว่า การครองอำนาจนำ ที่ใช้ในการวิจัยนี้ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า hegemony ในภาษาไทย นอกจากคำว่า การครองอำนาจนำแล้ว ยังมีผู้ใช้คำอื่นที่สื่อความหมายเดียวกันอีก ได้แก่ คำว่า “การครองความเป็นเจ้า” และ “การครองความเป็นใหญ่”¹⁶ ความคิดเรื่องการครองอำนาจนำได้รับการพัฒนาโดยนักปฏิวัติและนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ชาวอิตาลีชื่ออันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) กรัมสกีวิพากษ์แนวคิดของมาร์กซ์แบบดั้งเดิมว่าให้ความสำคัญกับ ระบบเศรษฐกิจมากจนไม่เห็นความสำคัญของปัจจัยทางการเมืองและวัฒนธรรม จึงทำให้การ ปฏิวัติของชนชั้นล่างไม่ประสบความสำเร็จ ในทัศนะของกรัมสกีการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงนั้น จำเป็นต้องเปลี่ยนที่จิตสำนึกของสังคมในทางการเมืองและวัฒนธรรมด้วย โดยเฉพาะการ เปลี่ยนอำนาจนำ¹⁷ กรัมสกีจึงเสนอความคิดเรื่องการครองอำนาจนำ (Hegemony) ไว้ในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์การปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ

กรัมสกีเห็นว่า สังคมประกอบด้วยกลุ่มคนที่แยกกันเป็นกลุ่ม เป็นชนชั้น เป็นก๊ก เป็น เหล่า ในแต่ละกลุ่มต่างก็มีความสัมพันธ์ทางสังคมในเชิงผลประโยชน์ที่จะแสวงหาและรักษา เอาไว้สำหรับกลุ่มตนให้มากที่สุด กลไกที่จะแสวงหาผลประโยชน์นั้น ด้านหนึ่งอาจใช้การบังคับ ปรามปราบ การใช้ความรุนแรง แต่โดยส่วนใหญ่แล้ว กลุ่มที่เป็นชนชั้นนำในการปกครองสังคม (dominant class) จะพยายามใช้วิธีทำให้คนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมสมยอมคล้อยตาม ยอมรับเอา ความคิดของตน (dominant ideology) ไปเป็นความคิดของคนทุกๆ กลุ่มซึ่งกระบวนการ ครอบงำความคิดของคนกลุ่มอื่นได้นี้ กรัมสกี (Antonio Gramsci) เรียกว่า hegemony และ กระบวนการนี้เองจะถูกใช้อยู่ตลอดเวลาอย่างสม่ำเสมอในชีวิตประจำวัน ทุกวันมากกว่าการใช้ กำลังควบคุม เนื้อหาความคิดหลักที่ปรากฏนั้นจะมีทั้งด้านภูมิปัญญา (wisdom) (คือการบอกว่า

¹⁵ เสนาะ เจริญพร. ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทองสุโข. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2548), หน้า 300.

¹⁶ เกษียร เตชะพีระ. “อำนาจนำ (hegemony)”, หนังสือพิมพ์มติชน (12 ตุลาคม 2550), หน้า 6.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

อะไรจริง ไม่จริง อะไรถูก อะไรผิด) ด้านภูมิธรรม (อะไรดี อะไรชั่ว) และจะบอกสิ่งที่เป็นเป้าหมาย รวมทั้งกำหนดวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายนั้นเอาไว้ด้วย¹⁸

ดังนั้น การครองอำนาจนำ จึงหมายถึง กลไกของกลุ่มชนชั้นนำที่พยายามใช้วิธีทำให้คนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมสมยอมคล้อยตาม ยอมรับเอาความคิดของตนไปเป็นความคิดของคนทุกๆ กลุ่ม¹⁹ นอกจากนี้การสถาปนาอำนาจนำยังเป็นเงื่อนไขของกระบวนการที่ชนชั้นครอบงำไม่ได้ควบคุม แต่ชี้้นำมวลชนผ่านผู้นำทางจริยธรรม และภูมิปัญญา²⁰ หรือผ่านสถาบันที่เรียกว่า ประชาสังคม (civil society) โดยในที่นี้ ประชาสังคม หมายถึง เครื่องมือที่สำคัญที่สุดที่ชนชั้นหนึ่งจะสามารถครองความเป็นใหญ่อย่างสมบูรณ์ได้ หากสามารถเข้าครอบครองมีอิทธิพลเหนือประชาสังคมได้ กล่าวคือ เป็นสถาบันที่มีไว้ครอบครองความคิดของพลเมือง โดยที่รัฐสามารถสร้างภาพว่าไม่มีบทบาทโดยตรง ตัวอย่างของประชาสังคม ได้แก่ วงการสื่อสารมวลชน วรรณกรรม การศึกษา การศาสนา โรงเรียน และแม้แต่ครอบครัว²¹ ประชาสังคมนี้กรัมซีจัดว่าเป็นกลไกด้านอุดมการณ์ (Ideological Apparatus) ซึ่งถือเป็นกลไกหนึ่งในสองด้านที่มีไว้เพื่อธำรงสังคมให้สามารถสืบทอดตัวเองต่อไปได้ กลไกอีกด้านหนึ่งคือกลไกด้านการปราบปราม (Repressive Apparatus) เช่น กฎหมาย ตำรวจ คุก ศาล ระหว่างกลไกทั้งสอง กรัมซีให้ความสำคัญกับกลไกด้านอุดมการณ์มากกว่า เพราะเป็นกลไกที่ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ทำงานอยู่ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน มีลักษณะไม่เข้มงวดกว่าเป็นไม้แข็ง และทำให้ผู้คนสามารถยอมรับได้อย่างยินยอมพร้อมใจ (consent)²² การครองอำนาจนำของการสื่อสารในทัศนะของกรัมซี คือการนำวัฒนธรรมของข่าวสารไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของข่าว ความบันเทิง เรื่องแต่ง หรือวรรณกรรม ฯลฯ มาธำรงรักษาสภาพสังคมที่มีการแบ่งแยกและครอบงำทางชนชั้นให้อยู่ยังคงกระพันตลอดไปนั่นเอง ซึ่งกลยุทธ์ของการครองอำนาจนำในสื่อ นั้น จะไม่ใช่อำนาจบังคับอย่างรุนแรง หากแต่จะใช้วิธีการนำเสนออย่าง "แบบที่ไม่ต้องมีการตั้งคำถามเลย" เพราะ "เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า "เป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว" "รู้จักโดยปริยาย" ฯลฯ และกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยก็จะกลายเป็น "พวกผิดปกติ พวกเบี่ยงเบน หรือพวกไม่ธรรมดา" กรัมซีมีความเห็นว่า การครองอำนาจนำทางด้านวาทกรรม(discourse) ที่ปรากฏในสื่อ นั้น น่าจะทรงพลังมากกว่าการครองอำนาจนำทางด้านเศรษฐกิจหรือการเมืองเสียอีก เพราะข้อความที่ปรากฏในสื่อ นั้นเป็นการให้นิยามสังคม ให้นิยามชีวิต ให้นิยามกลุ่มคน ให้นิยามเหตุการณ์ ฯลฯ ซึ่งในการนี้ แม้ตัวสื่อเอง

¹⁸ กาญจนา แก้วเทพ. สื่อสองวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา, 2539), หน้า 128-129.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 128-129.

²⁰ Storey, John. An Introductory Guide to Cultural Theory and Popular Culture. (Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1993), p119. อ้างถึงใน ชนิดา ชิตบัณฑิตย์. "โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ: การสถาปนาพระราชอำนาจนำ," (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), หน้า 12.

²¹ สุรพงษ์ ชัยนาม. "อันโดนีโย กรัมซี กับทฤษฎีว่าด้วยการครอบครองความเป็นใหญ่" ใน ปราชญ์สาร, 8.6 (2524), หน้า 72-73.

²² กาญจนา แก้วเทพ. สื่อมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2541), หน้า 142.

อาจจะไม่ได้เป็นผู้กระทำโดยตรง หากทว่าในฐานะกลไกของสังคมก็มักจะเปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจทางสังคมเข้ามาใช้เป็นส่วนใหญ่²³

การครองอำนาจนำถือเป็นการต่อสู้แย่งชิงการนำทางอุดมการณ์ กรั่มซีเรียก การต่อสู้ทางอุดมการณ์ว่า เป็นสงครามแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดและจิตใจ(war of position) ที่ต่างไปจากการแย่งชิงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (war of movement)²⁴ อุดมการณ์สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ อุดมการณ์เพื่อการรับใช้อำนาจในระบบ หรืออุดมการณ์หลัก ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่สามารถครองอำนาจนำเหนืออุดมการณ์อื่นๆ ในสังคม ทำหน้าที่ในการธำรงรักษาและค้ำจุนระบบเดิม โดยมักได้รับการเผยแพร่ถ่ายทอดจากกลไกรัฐ อุดมการณ์ประเภทที่สอง ได้แก่ อุดมการณ์เพื่อการต่อต้านอำนาจในระบบหรืออุดมการณ์ต่อต้านเพื่อทำลายระบบเดิม อุดมการณ์ต่อต้านเป็นเนื้อหาสำคัญของการเคลื่อนไหวทางสังคม ในสังคมหนึ่งๆ ต่างมีการขับเคี่ยวระหว่างอุดมการณ์หลักและอุดมการณ์ต่อต้าน ทั้งนี้อิทธิพลที่ส่งผลต่อการสถาปนาอำนาจนำของอุดมการณ์นั้นได้แก่ เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์สังคม และการเมืองของสังคมในช่วงขณะนั้น²⁵ กรั่มซีเสนอว่า สงครามชิงพื้นที่ทางความคิดและจิตใจเป็นการต่อสู้ทางอุดมการณ์ที่แสวงหาความยินยอมเป็นหลัก ซึ่งเป็นสิ่งที่ตัดสินชี้ขาดว่าฝ่ายใดจะได้รับชัยชนะทางการเมือง ทั้งนี้หากฝ่ายใดได้รับชัยชนะในการทำสงครามชิงพื้นที่ทางความคิดและจิตใจ ก็ถือว่าได้รับชัยชนะโดยสมบูรณ์ แตกต่างจาก “สงครามเคลื่อนกำลังโจมตี” (war of movement or manoeuvre) ที่เป็นเพียงชัยชนะชั่วคราว เนื่องจากการครอบงำด้วยการกดปราบหรือการใช้กำลังไม่เพียงพอต่อการควบคุมกลุ่มชนชั้นได้ปกครองไว้ได้ จึงต้องมีการผสมผสานระหว่างการใช้กำลัง และความยินยอมโดยฉันทามติจากมวลชน²⁶

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะนำความคิดเรื่องการครองอำนาจนำมาใช้ประโยชน์เพื่อทำให้เกิดทำความเข้าใจการสร้างภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษาในนวนิยายที่มีการต่อสู้และแย่งชิงการครองอำนาจนำต่อภาพตัวแทนขบวนการนักศึกษาในด้านบวกและด้านลบอย่างไร ระหว่างวาทกรรมเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษากระแสหลักและกระแสรองในสังคมไทย

²³ กาญจนา แก้วเทพ. สื่อมวลชน: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, 2541), หน้า 142-143.

²⁴ กาญจนา แก้วเทพ. “อุดมการณ์ : แนวคิดและการวิเคราะห์”. ในวารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. 3 (2527), หน้า 12.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

²⁶ กาญจนา แก้วเทพ. จิตสำนึกชาวนา: ทฤษฎีและแนวทางการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2527), หน้า 12.

4) ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง

การเล่าเรื่องเป็นการสื่อสารที่กำเนิดขึ้นมาพร้อมกับสังคมมนุษย์ จนอาจเรียกได้ว่า มนุษย์รู้จักการเล่าเรื่องนับตั้งแต่จำความได้ การเล่าเรื่องเป็นการนำมนุษย์ไปสู่ประสบการณ์มากมาย ทำให้มนุษย์เรียนรู้สิ่งต่างๆ ในชีวิต ทำให้เข้าใจเหตุการณ์รอบๆ ตัว และให้ความบันเทิงควบคู่กันไปด้วย มนุษย์ใช้การเล่าเรื่องเป็นเครื่องมือสื่อสารในชีวิตประจำวัน และสามารถใช่วิธีการนี้ได้ทั้งในภาษาพูดที่ใช้หน้าเสียงเป็นเครื่องปรุงแต่งเรื่องราว และในภาษาเขียน เช่น ข่าวบนหน้าหนังสือพิมพ์ นวนิยาย แม้แต่การเขียนจดหมาย การเล่านิทาน ก็ล้วนแต่ใช้การเล่าเรื่องเป็นเครื่องมือทั้งสิ้น ทำให้เห็นว่าการเล่าเรื่องจะปรากฏอยู่ในทุกวัฒนธรรม อาจกล่าวได้ว่า สังคมใดมีภาษา สังคมนั้นต้องมีการเล่าเรื่อง นอกจากการใช้เสียงและตัวอักษร แล้วรูปภาพก็สามารถเล่าเรื่องหรือสื่อความหมายได้เช่นกัน การเล่าเรื่องจึงเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ทางสังคม และยังช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ในการดำรงชีวิตให้กับตนเองในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อสรรพสิ่งในโลก

จากคำอธิบายนี้จึงมีผู้ให้คำนิยาม "เรื่องเล่า" หรือ narrative ว่าคือ "เหตุการณ์สมมุติที่ร้อยเรียงเป็นเรื่องราว ซึ่งอาจสื่อได้ทั้งในแง่ของตัวอักษร เสียง ภาพ บันทึกคดี ภาพเขียน ภาพยนตร์ การ์ตูน ทรายโดที่สื่อเหล่านี้แสดงเหตุการณ์ที่ร้อยเป็นเรื่องราว"²⁷ อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางคนเห็นว่า เรื่องเล่า (narrative) ไม่ได้หมายความเฉพาะถึงเรื่องแต่งที่เป็นบันเทิงคดีเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงงานที่เป็นสารคดี (nonfiction) ได้ด้วยเช่นกัน ดังคำอธิบายที่ว่า เรื่องเล่า คือ "การเล่าเหตุการณ์จริงหรือเหตุการณ์ที่จินตนาการขึ้นโดยผู้เล่าเรื่อง เรื่องเล่าที่ประกอบสร้างจากเหตุการณ์หลายเหตุการณ์ก็คือ เนื้อเรื่อง เมื่อมีการจัดลำดับเหตุการณ์เหล่านั้นก็จะหมายถึง โครงเรื่อง เรื่องเล่าอาจเป็นเรื่องง่ายๆ อย่างเรื่องตลก เกร็ดเรื่องต่างๆ หรืออาจจะเป็นเรื่องซับซ้อนอย่างประวัติศาสตร์หรือนิยาย ศัพท์นี้ประยุกต์ใช้ได้ทั้งงานเขียนประเภทสารคดีและบันเทิงคดีประยุกต์ใช้ได้ทั้งกับงานประเภทสารคดีและบันเทิงคดี"²⁸

การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเล่าได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างจริงจังในช่วงหลังของคริสตวรรษที่ 20 จนกลายเป็นศาสตร์เฉพาะที่เรียกว่า ศาสตร์แห่งเรื่องเล่า (Narratology) นพพร ประชากุล อธิบายการเกิดของศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องว่า เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในการศึกษาเรื่องเล่า 3 จุดใหญ่ด้วยกัน²⁹ คือ

²⁷ Susan Onega and Jose Angel Garcia Landa, *Narratology*, (NewYork: Longman 1996), p.3 อ้างถึงในอิรวาดี ไคลังตะ, ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543), หน้า คำนำ.

²⁸ Gerald Prince, *Dictionary of Narratology* (Lincoln: University of Nebraska, 1989), p.58.อ้างถึงในนนท์วัลย์ สุนทรภาระ สติชัย, "เรื่องสั้นบันทึกเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519," (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 13-14.

²⁹ นพพร ประชากุล, "การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ที่สัมพันธ์กับวิธีการเล่าเรื่องในสื่อมวลชน" ใน จินตทัศน์ทางสังคมในภาษาสื่อมวลชน, อุบลรัตน์ ศิริยุตศักดิ์ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือชุดวิจัยและพัฒนาในเทศศาสตร์, 2542), หน้า 3-4.

1) Reflection → Construction

จากเดิมที่มองว่าเรื่องเล่าเป็นภาพสะท้อนของความจริง (Reflection) มาเป็นการมองใหม่ว่า เรื่องเล่าไม่ได้เป็นสิ่งสะท้อนโลกของความเป็นจริง แต่เรื่องเล่ามีการประกอบสร้างในตัวของมันเอง จึงจะให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า Construction ของการเล่าเรื่องมากกว่ามองว่ามันสะท้อนความเป็นจริงที่อยู่ข้างนอก

2) Fiction → Non - Fiction

ขอบเขตของเรื่องเล่า จากเดิมที่เรื่องเล่าจะถูกมองว่าจำกัดตัวอยู่แต่เฉพาะในวรรณกรรมเป็นเรื่องสมมติ (Fiction) ตอนนี้ขอบเขตของการศึกษาเรื่องเล่าได้ขยายจาก Fiction ออกไปสู่ตัวบทประเภทอื่นที่เราเรียกว่า Non - Fiction อาทิ ข่าว สารคดี เป็นต้น

3) Appreciation → Understanding

วัตถุประสงค์ในการศึกษา เปลี่ยนจุดเน้นของเป้าหมายในการศึกษาเรื่องเล่า จากที่เน้นความซาบซึ้ง (Appreciation) มาเน้นที่ความเข้าใจ (Understanding) เป็นหลักแทน การพยายามทำความเข้าใจกระบวนการสื่อความหมายที่อยู่ในเรื่องเล่า นั้นมักนำเราไปสู่ การวิเคราะห์คติ ค่านิยม อุดมการณ์ที่สื่อผ่านเรื่องเล่า นั้นออกมา

เจอร์ลด์ พรินซ์ (Gerrald Prince) นักทฤษฎีเรื่องเล่าผู้มีชื่อเสียงได้นิยาม "ศาสตร์แห่งเรื่องเล่า" ไว้ว่า หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาถึงลักษณะ รูปแบบ และการทำงานของเรื่องเล่า (ไม่สำคัญว่าเรื่องเล่านั้นใช้สื่อใด) อีกทั้งมุ่งที่จะค้นหากฎเกณฑ์ที่คอยควบคุมการเล่าเรื่อง³⁰ ค่านิยามของพรินซ์แสดงให้เห็นว่า ศาสตร์แห่งเรื่องเล่าสนใจศึกษาโครงสร้าง (structure) ของการเล่าเรื่อง และวิธีการเล่าเรื่อง (process) มากกว่าเนื้อหา

เรื่องเล่าแบ่งได้เป็นเป็น 2 ระดับ³¹ คือ

ก) ระดับเนื้อความ/ตัวบทที่ปรากฏ (Discourse) หมายถึง เนื้อความของนวนิยายที่อ่านหรือเนื้อความของภาพยนตร์ที่รับรู้ด้วยตาตามที่ปรากฏจริงๆ คือ ตัวเรื่องเล่าที่เรารับรู้เป็นรูปธรรม การศึกษาเรื่องเล่าในระดับเนื้อความจะดูว่า เรื่องเล่าประกอบสร้างอย่างไร มีแบบแผนตรรกะภายในอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะดูว่าการเดินเรื่องหรือองค์ประกอบของเรื่องถูกกำหนดด้วยชนบหรือกติกา (Conventions) อะไรบ้าง สิ่งแรกที่ต้องดูเพื่อตอบคำถามนี้ คือ "องค์ประกอบและกลวิธีการนำเสนอ" ได้แก่ ตัวละคร สถานที่ เวลา ปมเรื่อง ผู้เล่าเรื่อง วิธีการลำดับเหตุการณ์ที่เล่า มุมมองที่ใช้ในการเล่า ฯลฯ

³⁰ Gerrald Prince, *Dictionary of Narratology* (Lincoln: University of Nebraska, 1989), p.65.อ้างถึงในเสนาะ เจริญพร,

ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทองสมัย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2548), หน้า 23-24.

³¹ นพพร ประชากุล, "การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ที่สัมพันธ์กับวิธีการเล่าเรื่องในสื่อมวลชน" ใน *จินตทัศน์ทางสังคมในภาษาลือมวลชน*, อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือชุดวิจัยและพัฒนานานาชาติศาสตร์, 2542), หน้า 8-20.

การสื่อความหมายขององค์ประกอบและกลวิธีการเล่าเรื่องของ Narrative Program สัมพันธ์กับชนบหรือคติกา (Discourse) 3 ประเภท ได้แก่

- สัมพันธ์กับสื่อ ต้องรู้ Conventions ของสื่อแต่ละชนิดและ Conventions ประเภทนี้เป็นสิ่งที่คนดูจะต้องร่วมรู้ไปกับคนสร้าง
- สัมพันธ์กับประเภท (Genre) Conventions ที่สัมพันธ์กับ Genre จะกำหนดการอ่าน plot และเรื่องความสมจริง การระบุ Genre เองจะทำให้สายตาของผู้ชมปรับ focus ต่างๆ กันไป นอกจากนี้ Genre ยังค่อนข้างสร้างความคาดหวังต่อเรื่องเล่าด้วย
- สัมพันธ์กับวัฒนธรรม (Culture Conventions/Codes) ชนบหรือข้อตกลงทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสมจริงให้กับเรื่องเล่า ความสมจริง (Verisimilitude) ในที่นี้ คือ การที่องค์ประกอบของเรื่องเล่าเป็นที่ยอมรับว่าเป็นไปได้ในแง่ของ Conventions ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมนั้น ความสมจริงของเรื่องเล่าไม่ได้อิงอยู่กับการลอกเลียนของจริง แต่อิงอยู่กับความเชื่อและคติซึ่งส่วนใหญ่เป็นมายาคติ หรือการให้คุณค่าที่เรากระทำต่อความเป็นจริงอีกทีหนึ่ง

ข) ระดับเนื้อเรื่อง (Story) /ระดับโครงสร้าง (Structure) อยู่ลึกกลงไป เป็นระดับโครงสร้างความสัมพันธ์ของ Concept ที่อยู่ในเรื่องเล่า ซึ่งต้องการหาไวยากรณ์ของเรื่องเล่า (Narrative Grammar) โดยมีความเชื่อว่า น่าจะมีไวยากรณ์ที่เป็นตัวกำกับ/ตัวกำหนดที่ทำให้มองเห็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของหน่วยต่างๆ ในเรื่องเล่า เพื่อเข้าใจกระบวนการของเรื่องเล่า เรื่องหนึ่งว่า โครงสร้างความสัมพันธ์ของหน่วยต่างๆ ในเรื่องเล่าสื่อความหมายออกมาได้อย่างไร

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะนำความคิดเรื่องศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องมาศึกษา กลวิธีการเล่าเรื่องในการนำเสนอภาพตัวแทนของขบวนการนักศึกษาผ่านนวนิยายแต่ละเรื่อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าการนำเสนอภาพตัวแทนในลักษณะต่างๆ นั้นผ่านการคัดสรร ตัดตอน และเลือกนำเสนอเพื่อให้เกิดภาพตัวแทนเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาขึ้นมา